ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ДИДАКТИЧНОЇ СИСТЕМИ ІНДИВІДАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ УЧНІВ

Пісоцька М. Е.

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна

Кадашевич К. О.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна

У статті схарактеризовано погляди науковців щодо дидактичної системи індивідуалізації навчання учнів: її структурних елементів, системоутворюючих факторів, мети, завдань, основних діагностичних принципів диференціації навчання та принципів організації індивідуалізації навчання. Надано власне визначення поняття «індивідуалізація навчання».

Ключові слова: індивідуалізація навчання, диференціація навчання, структурні елементи, мета, завдання, принципи.

The article describes the views of scientists on the didactic system of individualization of learning of students, in particular structural elements, system-forming factors, goals, objectives, basic diagnostic principles of differentiation of learning, and principles of organization of individual education. Besides, the article provides the author's definition of the concept of individualization of the learning process.

Keywords: individualization of learning, differentiation of learning, structural elements, goals, objectives, principles.

Результати реформ та інновацій у вирішальному ступеню залежать від індивіда, його індивідуальних здібностей, творчого ставлення до справи, майстерності. Тому пріоритети сучасної початкової, базової, профільної освіти лежать у площині збереження та розвитку індивідуального потенціалу її здобувачів, створення умов для творчої самореалізації, що потребує здійснення індивідуалізації освітнього процесу.

У дослідженні категорію «індивідуалізація навчання» визначаємо як «процес, спрямований на розвиток індивідуальності, формування

індивідуальної стратегії самовизначення та самореалізації, що передбачає найповніше урахування індивідуальних особливостей кожного його учасника, реалізацію системи індивідуалізованих способів і прийомів, взаємозумовлених дій вчителя та учнів на всіх етапах навчальної діяльності».

Зауважимо, що у науково-педагогічних дослідженнях (Т. Васильєва, В. Володько, Т. Годованюк, А. Наумова, Н. Прасол, П. Сікорський, М. Солдатенко та інші) індивідуалізація навчання розглядається як система та процес, який передбачає динамічну зміну системи в часі й має ознаки циклічності.

З урахуванням того факту, що система уявляє собою «сукупність елементів та зв'язків між ними» до дидактичної системи індивідуалізації навчання В. Володько, Н. Жуковою, М. Солдатенко віднесено такі елементи: мету, зміст, закономірності, принципи, форми, методи, прийоми, засоби індивідуалізації навчання; дидактичне середовище; діяльність суб'єктів навчання; критерії та показники оцінки діяльності вчителя та учнів [1, с. 96]. М. Прокоф'євою визначено наступні елементи диференціації в освітній системі: суб'єкт диференціації, який формулює запит до освітньої системи для забезпечення власного розвитку; технологія диференціації, що передбачає для ефективного виконання освітнього запиту використання різних організаційних й методичних форм, прийомів розчленування (спеціалізації) та узгодження основних елементів освітнього процесу; результат диференціації, тобто спеціалізована освітня система або сукупність таких систем, що має можливість вирішити певну задачу, забезпечити простір вибору [5, с. 43-44].

Цікавими є погляди науковців В. Володько, Н. Жукової, А. Кірсанова, М. Солдатенко стосовно системо утворюючих факторів індивідуалізації навчання, до яких віднесено «найближчі та віддалені цілі, діяльність за допомогою якої відбувається взаємодія елементів, особистість учня». Звернемо увагу на зауваження А. Кірсанова стосовно того, що саме особистість школяра опосередковує усі елементи процесу індивідуалізації, який «проходить через особистість, торкаючись її суттєвих боків, удосконалюючи її» [3, с. 119]. Ученими наголошено, що цілісність системи індивідуалізації навчання забезпечується завдяки зв'язкам між елементами, які на кожному етапі процесу навчання забезпечують активну індивідуальну пізнавальну діяльність здо-

бувача освіти, спрямовану на досягнення конкретної особистісно значущої навчальної мети [1, с. 97-98].

Стосовно сутності елементів дидактичної системи індивідуалізації навчання наголосимо на визначенні науковцями (І. Белогорцевою, Ж. Воронцовою, Н. Жуковою, О. Зимовіною, В. Косаріною, Г. Левченко, Н. Лобко-Лобановською, В. Міжеріковим, П. Підкасистим, І. Унт, В. Шепелевою, Н. Цюсю та іншими) головної мети індивідуалізації навчання з акцентуванням на збереженні та подальшому розвитку індивідуальності, своєрідності та неповторності особистості учнів, формування їхньої здатності до саморозвитку та самореалізації.

До основних завдань індивідуалізації навчання вченими (В. Володько, В. Косаріною, Г. Левченко, Н. Лобко-Лобановською, В. Міжеріковим, П. Підкасистим, І. Підласим, М. Солдатенко, В. Шепелевою, І. Якіманською та іншими) віднесено: допомогу школярам у «знаходженні себе», розумінні своїх особливих якостей, необхідності їх продуктивного використання [4, с. 102]; створення педагогічних умов для навчальної діяльності здобувачів освіти, які максимально відповідають усьому комплексу їхніх особистісних характеристик та в яких вони можуть обрати найбільш ефективні для себе прийоми й способи досягнення успіху за рахунок активізації найбільш розвинутих боків власної індивідуальності.

Ученими визначено специфічні принципи індивідуалізації навчання, дотримання яких забезпечить активну індивідуальну пізнавальну діяльність школярів. Серед них виділимо:

– по-перше, основні діагностичні принципи системної диференціації навчання, а саме: принцип адекватності, що вимагає відповідність методів психодіагностики змісту і призначенню новоствореної моделі або технології диференціації (у якості таких методів передбачено використовувати тести інтелекту і розумового розвитку); принцип первинності, що передбачає обов'язковість психодіагностичних обстежень інтелектуального розвитку учнів під час здійснення диференціації навчання; принцип ґрунтовності, що вимагає використання в якості провідних критеріїв диференціації тих діагностичних показників інтелектуального розвитку учня, які одержані за допомогою цілісної системи відповідних тестів та входять до складу фундаментальної діагностичної методики; принцип прогностичності, що передбачає доповнення психологічного діагнозу психодіагностичним прогнозом

стосовно руху окремого класного колективу й кожного учня до вищих, індивідуально оптимальних рівнів під впливом певного набору форм і методів диференціації навчання; принцип систематичності, що диктує проведення фундаментальних тестових обстежень не рідше, як один раз на рік для ретельного відстежування динаміки зростання чи зниження інтелектуального потенціалу класів і конкретних учнів (А. Фурман, Н. Клокар, В. Сергієнко) [6, с. 52];

– по-друге, принципи організації індивідуалізації навчання, а саме: принцип систематичного й послідовного розширення пізнавальних можливостей учня з одночасним підвищенням об'єктивних вимог до нього (А. Кірсанов) [3, с. 20]; принцип діяльнісного підходу, що вимагає визнання навчання як сумісної діяльності, співробітництва вчителя та учнів, продуктами якої є свідомо та цілеспрямована регуляція учіння, формування індивідуального стилю навчальної діяльності школяра; принцип індивідуальності учня, що передбачає визнання і прийняття його таким, яким він є; принцип системного підходу, що диктує необхідність одночасного рішення питань педагогічного, методичного, психологічного тощо забезпечення диференційованого навчання (М. Клевченя); принцип варіативності, що вимагає врахування реального рівня навчальних можливостей кожного учня; принцип забезпечення формування освітньої опори кожного учня, що диктує необхідність засвоєння ним обов'язкового мінімуму знань; принцип динаміко-типологічного групування школярів, що підкреслює можливість переходу до іншої типологічної групи; принцип добору засобів і способів з урахуванням можливості виявлення учнем вибірковості щодо предметного матеріалу, його видів і форм; принцип визначення та відкритого висунення усім учням рівневих вимог до результатів навчання; принцип навчання на високому рівні труднощі з урахуванням навчальних можливостей учнів; принцип відповідності змісту, засобів контролю й оцінювання знань рівневному підходу з обов'язковою перевіркою в усіх учнів досягнення рівня обов'язкової підготовки (С. Бондар, Г. Васьківська, В. Кізенко) [2, с. 25].

Отже, у науково-педагогічній літературі індивідуалізація навчання розглядається як процес, якому притаманні циклічність, цілісність, системність. Структурними елементами індивідуалізації навчання вважаються мета, зміст, закономірності, принципи, форми, методи, засоби індивідуалізації навчання, дидактичне середовище, діяльність

суб'єктів навчання, показники та критерії оцінки діяльності учня та вчителя.

Головною метою індивідуалізації навчання, яка визначає її завдання, вбачається збереження та подальший розвиток індивідуальності, своєрідності й неповторності особистості учнів, формування їхньої здатності до саморозвитку, самореалізації. Ефективність індивідуалізації навчання забезпечується дотриманням відповідних принципів, серед яких виділяються ті, що вимагають певну діагностику індивідуальних особливостей та організацію навчання в закладах загальної середньої освіти.

Список використаних джерел:

1. Володько В. М., Солдатенко М. М. Індивідуалізація навчання студентів. Педагогіка і психологія. 1994. № 3. С. 91–99.
2. Дидактичні засади диференціації навчання в основній школі : моногр. Київ : Пед. думка, 2012. 216 с.
3. Кирсанов А. А. Индивидуализация учебной деятельности как педагогическая проблема. Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1982. 224 с.
4. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології: Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. Київ : Видавничий дім «Слово», 2004. 616 с.
5. Прокоф'єва М. Ю. Індивідуалізація та диференціація навчання молодших школярів : навч. посіб. Сімферополь : Таврида, 2013. 224 с.
6. Фурман А. В., Клокар Н. І., Сергієнко В. В. Психодіагностичні моделі диференціації навчання. Радянська школа. 1994. № 12. С. 51–58.